

בחברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה

א. הכינוס הארצי השמיני לידיעת הארץ

דו"ח מלא על הכינוס בבית-ירח וסיכומי ההרצאות שהושמעו בו יתפרסמו בחוברת הבאה של "ידיעות", שתוקדש כולה לנושא זה. החוברת תצא לאור בהתחלת תשי"ד, לקראת הכינוס התשיעי לידיעת הארץ שיתקיים בחול-המועד סוכות בבאר-שבע.

ב. חפירות ארכיאולוגיות

חפירות בשער-הגולן

בסתו 1952 ערך ד"ר שטקליס חפירות בשער הגולן מטעם החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה. החפירות העלו את השרידים הבאים:

1. שרידים מתקופת הברונזה הקדומה IV
2. שכבה של ברונזה קדומה
3. משקע נחלי
4. שכבה ניאוליתית
5. קרקע בתולה (טין וצרורות נחל)

את הישוב מתקופת הברונזה הקדומה IV היוו שרידי בנין שהכילו שלשה חדרים סביב לחצר פנימית ובהם שברי חרס, כלי-צור מועטים וכד-ממגורה בעל ידיות-מדף מקופלות. מתחת לשרידים אילו נמצאו יסודות-בניה וחרסים משלב קדום יותר של הברונזה הקדומה.

מתחת לשכבת צרורות, חול וטין בעובי של 0.70 מ', המציינת את אחד מאפיקיו הקדומים של הירמוק נמצאה שכבה ניאוליתית של 0.40 מ' המייצגת את התרבות הירמוכית. בה נמצאו בור-מגורים אובלי בעל מוקד בנוי שני נדבכי-אבן מפורדים על ידי שכבת טין וחול. מעל למוקד נמצא שלד אדם במצב של התפוררות. מעל לקבר היה גל אבנים קוני בנוי מ-60 אבנים המסודרות ב-5 נדבכים, גובה הגל — 1 מ'. בכור ובסביבתו נמצאו כלי-צור, חרס בעל דגם האידרה, פסל אשה והרבה אבני-חריטות.

סטראטיגרפיה מעניינת נמצאה לאורך התעלה האנטי-טאנקית היוצרת חתך רחב למן שער הגולן ועד הירמוק.

החפירות ליד ואדי רבה (מחנה ראש העין).

במסגרת מחקרו על שרידי התקופה הניאוליתית והכאלקוליתית בתל-אביב ובסביבתה חפר מהנדס י. קפלן מטעם החברה לחקירת א"י ועתיקותיה אתר כלקוליתי, הנמצא מזרחית לתל העתיק של אפק (תל ראס אל-עין) על גדתו השמאלית של ואדי רבה, שהוא אחד מיובלי הירקון.

החפירה נערכה בחודש נובמבר 1952 ונמשכה כשלושה שבועות. נתגלו שלושה שלבי בנייה, וכן קטע קטן של חומה, שעובייה שני מטרים. את השכבה העליונה בחפירה יש ליחס לתקופה העסולית. בשתי השכבות הנמוכות יותר נתגלתה כמות גדולה של שברי חרס מרוקים אדום או שחור. מן הדגמים שכיח בעיקר דגם האידרה, אבל מצויות גם טביעות של חותמות-גליל בדגם גיאומטרי. מרבית כלי-הצור הם להבי מגלים, ומיעוטם גרזנים מלוטשים וראשי חיצים.

מן הראוי לציין שחרסי השכבות התחתונות נתגלו כבר לפני כשנתיים בחפירות שנערכו ברחוב הבשן בתל-אביב מתחת לשכבת הברונזה הקדומה א'. חפירה זו יש בה כדי לקדם את ידיעותינו על התקופה הכלקוליתית בארץ, ויש לקוות שתורחב על פני שטח ניכר יותר באביב הבא. (ראה לוח ז', ציורים 3, 4)

חפירת-נסיון בקדש נפתלי

בחול המועד של פסח, בימי 3—10 באפריל 1953, ערך מר יוחנן אהרוני חפירת-נסיון בתל של קדש נפתלי מטעם החברה לחקירת א"י ועתיקותיה, לשם בדיקת שכבות התל. המקום נבחר במדרונו הצפוני-מזרחי של תל קדש, במקום שהכביש חתך את שיפולי התל. בקטע זה ניכרת יפה חומת-לבנים בחתך הכביש (ע"י בתיאור של סיור החוג הגיאוגרפי-היסטורי הניתן בחוברת זו) ותעלת-הנסיון נחפרה מעל לחומת לבנים זו. נחפרה תעלה באורך של 17 מ' וברוחב של 1.25 מ', היורדת במדרגות במדרון התל. הגובה של שכבות הישוב במקום זה הוא 11 מ'. חומת הלבנים, השייכת לשלב קדום של תקופת הברונזה הקדומה, בנויה על גבי שכבת שרפה, כ-0.50 מ' מעל לקרקע בתולה. אפשר היה לקבוע את רוחב החומה, המגיע במקום זה ל-5.40 מ'. לאורך כל התעלה נתקלו החופרים ברצפות ובמתקנים שונים, ואפשר היה לקבוע את השכבות הבאות:

עובי השכבה בקירוב	התקופה
3.00 מ'	התקופה הערבית
0.75 מ'	התקופה ההלניסטית
0.75 מ'	תקופה הברזל א' וב' ותקופת הברונזה המאוחרת
1.25 מ'	תקופת הברונזה התיכונה
5.25 מ'	תקופת הברונזה הקדומה

בתוך שכבות עיקריות אלו הצליחו לקבוע גם שלבים משניים, ובמיוחד השכבה העבה של תקופת הברונזה הקדומה מתחלקת לשלבים אחדים בעלי מבנים שונים. ביניהם ב"ק III (E B III) עם כלי בית-ירה, ב"ק II עם חיפוי פסים, סירוק ומרוק אופייניים וב"ק I המצטיינת בדוגמאות רבות של חיפוי ומרוק אופייניים.

יש לציין במיוחד, שכמעט כל העבודה בוצעה על-ידי מתנדבים בלבד. מן החוג הארכיאולוגי של חיפה באו הה"ה פרנקל ודובי והגב' קינס ולוין; מתלמידי האוניברסיטה העברית השתתפו הח' פיינברג ופרנס, והגב' נגבי. כן השתתפו הח' ב.

ספראי מקיבוץ סער וחברים אחדים של אילת השחר עבדו במשך יומיים. חברי המשלחת התאכסנו ברמות-נפתלי וסעדו בקיבוץ יפתח. אנו משתמשים גם בהזדמנות זו, כדי להביע לכל המשתתפים את תודתנו הנאמנה ולהודות למשקים יפתח ורמות-נפתלי על הכנסת-האורחים היפה (ראה לוח ח').

בית-שערים — כן נמשכו פעולות הניקוי והשיפורים בשטח החפירות בבית-שערים. יש לקוות כי עוד בקיץ זה אפשר יהיה לבצע עונת חפירות בבית-שערים, אם ירוכזו האמצעים הכספיים שהובטחו למטרה זו.

כל הפעולות הנ"ל נתאפשרו הודות להקצבתה של הקרן האמריקנית למוסדות בישראל.

ג. בסניפים

תל-אביב — במסגרת התוכנית שעובדה בהתחלת השנה (ר' החוברת הקודמת) נערך סימפוזיון על איזור בנימינה וקיסריה בימים 9-10 לינואר ש"ז. הסימפוזיון התחיל בביקור במחצבות אבן-סיד בבנימינה ושנוי ובערב התקיימו שתי הרצאות בבנימינה: ל. קדמן על המדע הנומיסמטי והארכיאולוגיה וד"ר המבורגר על מציאות ארכיאולוגיות על פני השטח בקיסריה. ההרצאות הודגמו בתערוכה מעניינת מאוספו הפרטי של ד"ר המבורגר.

למחרת הצטרפה לסיור בקיסרי קבוצת חברים מסניף חיפה. ההסברות ניתנו ע"י ד"ר המבורגר ואהרון וגמן משדות-ים. לאחר הסיור הושמעו שלוש הרצאות בבית חנה (שנס: 1) א. וגמן — הארכיאולוגיה של קיסריה, (2) ל. קדמן — מטבעות קיסריה (3) ו. פרנקל — דברי ימי קיסריה. הסימפוזיון הסתיים בביקור במוזיאון המקומי.

חיפה — את עונת החורף פתח פרופ' נ. גליק בהרצאה פומבית על הסקר הארכיאולוגי בנגב. ההרצאה אורגנה בשיתוף עם ועדת התרבות של מ. פ. חיפה באולם "ביתנו". נוכחו כ-450 איש. בהמשך העונה התקיימו הרצאות וסיורים שניתנו ע"י חברים מקומיים ואורחים מבחוץ, ואלה הן: י. דובי (דרכי התחבורה בימי קדם), א. פרנקל (חפירות חדשות בארצות השכנות), י. נוהל (הרקע הגיאוגרפי להתישבות בגליל בימי קדם), ו. א. פרנקל (תל קסילה), י. דובי (חצור). בשיתוף עם מחלקת התרבות של עיריית חיפה הושמעו ההרצאות הבאות: ד"ר מ. שטקליס (תקופת האבן), ד"ר ע. בן-דור (התקופה הכלקוליטית והברונזה הקדומה), מר ש. ייבין (תקופת הברונזה התיכונה), ד"ר ע. בן-דור (תקופת הברונזה המאוחרת — חלק היסטורי) גב' רות עמירן (תקופת הברונזה המאוחרת — חלק ארכיאולוגי), גב' מרים יחיאלי (תקופת הברזל הראשונה), מר מ. דותן (תקופת הברזל השנייה). נערכו הסיורים הבאים:

(1) ח' אום א-טוס ודאר (2) מגידו וביקור בתערוכה הפריהיסטורית בקיבוץ הזורע.

(3) בית-שערים, (4) קיסריה. נתארגנו שני חוגים לפי היסטוריה וגיאוגרפיה היסטורית.

ניו-יורק — פרופ' צ. מ. אורלינסקי נבחר כיו"ר הסניף של החברה באה"ב.

בעונת החורף הרצה פרופ' נ. גליק על הסקר הארכיאולוגי בנגב ובערבה. כן נעשתה עתה פעולה מוגברת לרכישת חברים חדשים לחברה ומינויים נוספים ל"איוראל

אקספלוריישן ג'ורנאל". הועד החדש הצליח לעניין חוגים נוספים בפעולות החברה ועומד בקשר מתמיד עם חוגי המדע באה"ב. מר אורלינסקי צורף למערכת של ספר "ארץ ישראל ג'" (ספר קאסטו) ולמועצת המערכת של ה-IEJ. בתפקיד זה הוא הצליח לרכז מספר ניכר של מאמרים ומחקרים מאנשי המדע, יהודים ולא-יהודים לספר קאסטו, שיתפרסמו בעברית ובאנגלית. כן עומד הועד בקשר הדוק עם הקרן האמריקאית למוסדות בישראל, אשר כללה את החברה במסגרת פעולותיה. פרופ' ח. ל. גינצברג משמש עתה כגזבר-כבוד של הסניף, ד"ר א. מנדלסון, חבר הועד ומר י. קאסטר מזכיר. נשיאי-הכבוד של החברה באה"ב הם: פרופ' ו. פ. אולברייט, פרופ' גלטון גליק, ד"ר שלמה גולדמן ופרופ' ר. פייפר.

ד. כינוס ראשון של החוג הפריהיסטורי.

בימים 27-28 בפברואר ש"ז התכנסו בתל-אביב (בבית פעילי ההסתדרות) חברי החוג הפריהיסטורי שליד החברה לחקירת ארץ-ישראל. הכנס נפתח ע"י מר יוסף אבירם, מזכיר החברה. דברי ברכה הושמעו ע"י גב' רות עמירן בשם מחלקת העתיקות, מר ח. לבנון בשם עיריית תל-אביב, פרופ' מ. שובה בשם האוניברסיטה העברית ומר ב. שחר בשם המרכז לתרבות. פרופ' ב. מזר שלח מכתב-ברכה. ד"ר מ. שטקליס הרצה על מקומה של ארץ-ישראל במחקר הפריהיסטורי. למחרת נפתחה תערוכה טיפולוגית של כלי-צור ונערך בה סיור בהדרכתו של ד"ר מ. שטקליס. אחה"צ התקיים דיון על דרכי עבודתו של החוג בעתיד, והוחלט לכנס סמינריון לימודי בעונת הקיץ.

הוועד המנהל של החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה
 משתתף בצערן של פרופ' מ. שובה בהילקח ממנו רעיתו
 יהודית ז"ל
 בעבודתו המדעית ימצא נחומים

מסיבת חוסר מקום יפורסם שאר החומר מהדו"ח על פעולות החברה בחוברת

הבאה.